

Colltorcer [Verdaguer, Em. Vilanova, no Lab. 1839], *colltorçar, -torcir; colltort* [Lab. 1839]; *colltorçament*. *Colltrencar-se*: avui ho sento encara a la Vall de Sant Aniol (1962) i ja es referia allà MVayreda: «¿encara no ve aquest drope de rector? Aixís se colltrenqués!»⁵ (*La Punyalada*, XXI, p. 323). *Collverd*, error per *culverd* (CUL).

II i III. En els significats orogràfics, no hi ha dubte que el punt d'arrencada i fins si es vol l'aportació màxima, es troba en el ll. CÖLLIS 'pujol', més que en COLLUM; és ja el que vaig posar de relleu en el DCEC s. v. *collado*, potser extremant un xic massa la reacció davant l'opinió dels qui exageraven la part de COLLUM. L'antiguitat de les accs. geogràfiques no és menys gran en la nostra documentació que l'altra. La de 'collada, pas alt entre muntanyes' la tenim ja en el S. XIII, en *RMa.*, que tradueix *collis* per una grafia àrabica del mossàrab *portél* i per un mot pròpiament àrabic que significa 'port de muntanyes' (veg. Simonet, s. v. *portel*); un poc més tard aquest sentit queda clar en Muntaner i Desclot quan parlen del *Coll de Panissars* o del de *la Maçana*; i el context el mostra en StVicentF quan pondera figuradament l'aspror i estretor en les obres de l'home que no peca: «com hom acamina direu: 'Per aquell *coll* heveu a passar' --- los *colls* són aspres e strets, hun davant altre heveu a passar --- e en los *colls* del desert, dóna-y lo sol» (*Quaresma*, 39.90); «lo *coll* entre dos muntanyes: *collis*», OPou (*TbPu.*, 53).

D'altra banda que sovint designa un pujol a l'Edat Mj, és evident: lo *Coll de Murvedre* ha de ser el tossal de Sagunt en Jaume I (210); «en lo ·viii· dia la terra s'engalarà <'igularà, quedarà rasa'> e totz los montz e·ls *cols* en pólvora tornaran», *VidesR* (fº 3v1); «el viu una créu sus alt an un *col*» en la *Questa* de Reixac (96.16); «s'arca o tora, / de fust obrada, / mobile, portada / per caminans, / per *colls* e plans», JRoig (*Spill*, v. 13578). Les accs. topogràfiques estan documentades abundantment, en formes romàniques o semi-llatines en docs. del Ss. IX-XI en Bast.-Bass. (550-2): *col* en els anys 996 i 1034, en forma llatinitzada *collum* sovint des de 898; no és possible generalment decidir amb certitud de quina de les dues accs. es tracta, si bé és clar que *Col de Cabra* és el conegut pas de muntanyes vallenc, l'any 1067, i en algun cas (p. 549, n. 3) és ben clara l'acc. 'pujol'; per la naturalesa mateixa de les coses, i l'antiguitat del sufix, és probable que *collell*, que ja apareix el 914 i és freqüent des de 974 (col. 547), designi un petit serrat però *collet* [1037] és versemblant que designi l'altre, puix que *collet* avui està molt estereotipat en aquest sentit.

És un fet que el descendent de COLLUM apareix avui en una munió d'aplicacions en què figuradament designa un enfonsament, aprimament o depressió en la figura d'un objecte o part d'un ésser: el *coll* del peu ('turmell', veg. supra), el *coll* d'un pou, el *coll* d'una ampolla, etc. I cal assentar que tant COLLIS com COLLUM es prestaven a un canvi de sentit que conduís aquest a pendre sentits relatius al paisatge, i

aquell a canviar fortament de valor tot restant terme topogràfic. COLLUM és una depressió en la silueta de l'home, entre les espatlles i les mandíbules, com una collada ho és en el perfil de les muntanyes; d'altra banda, tant la collada com el turonet són abans que tot el cap d'una costa, el capdamunt d'una pujada, el *sumum jugum* de Cèsar i dels altres llatins.

Perquè, en efecte, també en la nostra llengua medieval *coll*, més encara que la massa d'un serrat o turonet (els *colles* de la Urbs santa), designa amb matís més estricte el cim d'un turó: «aquesta muntanya, en lo *coll* de la qual tu e yo som» escrivia l'antic valencià Antoni Canals, en *Scipiò e Anibal* (NCL., 57). El ll. *jūgum* 'carena de muntanya' —primerament la línia ondulant d'aquesta, equiparada a les corbes del jou— és també 'cim', it. *giogo* 'cim', però a aquest correspon *Jou*, tan repetit en la toponímia dels nostres Pirineus per designar collades (p. ex. els ben coneguts *Coll de Jou* dels termes d'Alp, Montellà, Gósol, Capolat, Castellbò, Estaon, *Colljoell* a Beget-Oix). El trànsit semàntic s'explica ja en aquest cas perquè el port o collada és el punt més alt que petja el caminant en tramuntar la serra, el cim del seu camí, el *sumum jugum* de Cèsar i altres antics, el *Cap del Port*, com diuen en el Pallars i Vall d'Aran, o *La Cumbre*, que és nom de diversos ports en els Andes argentins, o el *Som Port*, nom del cèlebre port pirinenc d'Aragó.

Si COLLIS es prestava ja a passar a la idea de 'collada', cal reconèixer que els colls d'ampolla i semblants, i la depressió que marca el coll en el perfil d'una persona, també donaven base per arribar-hi i designar una depressió en la silueta d'una muntanya. La idea de Montoliu (BDC III, 45-46) i la de Jud (*Rom.* xlv, 570) que no ha restat en català separació romànica entre els dos mots, és doncs la que més ens pot aquietar. Aquest posa de relleu el que passa en el Piemont: Ossola *còla* és «sella di monte», i piem. *colla* «giogo di monte», però allò es repeteix en altres valls de Lombardia, Tessí i en la toponímia bavaresa (Jud, *VRom.* III, 335); *cola* (avui *colo* f.) es continua en terra d'Oc. A la forma en -a pot haver contribuït el fet que COLLIS en part degué passar al femení, com altres mots topogràfics de la 3.ª declinació (cast. *la puente, la frente*), i de fet tenim un cas clar d'oc. ant. *col* amb article femení *la* en la *Vida de Sant Honorat*;⁴ però hi degué contribuir també el plural COLLA del neutre ll. COLLUM.

Hi ha encara alguns altres arguments que reforcen la presència de COLLUM. El basc *lepo* és el coll humà, però pren significats topogràfics, i poc o molt en totes dues direccions: Azkue el tradueix a Sule, Baixa Navarra i Baztan per «collado» i «loma de montes»; i en francès «plateau, terrain plat sur la montagne», en Bera-Mendizábal donen aquells significats i de més a més «desfiladero»; si per una part l'*Altabiskarko Kantua* comprova allò (*Ibañetaren lepom* «sur le plateau d'Ibañeta») el *Suplement* a Azkue₂ porta el diminutiu *lepoka* (com si diguéssim 'collet') amb la definició «collado».⁵